

SIGHIȘOARA ÎN SCRIERILE A DOI AUTORI ENGLEZI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Adonis P. Mihai

Literatura de călătorie a constituit dintotdeauna o importantă sursă documentară pentru istorici. De-a lungul timpului o serie de călători, de origini diferite, au trecut prin spațiul geografic al Țărilor Române. În urma lor au rămas impresiile și descrierile asupra locuitorilor și locurilor vizitate. Toate aceste scrieri și jurnale de călătorie au fost caracterizate de un grad relativ mare de subiectivism, uneori relatările necorespunzând pe deplin cu realitățile întâlnite la fața locului. Alături de talentul narativ al autorilor acestor texte de călătorie au fost consemnate însă și texte obiective, care au reflectat cu fidelitate ceea ce au văzut și auzit autorii în timpul călătoriilor. În acest fel a fost posibilă păstrarea unei imagini unice asupra unui anume spațiu și timp istoric. Pentru noi contemporanii, răsfoirea acestor scrieri și jurnale de călătorie, ne îngăduie înțelegerea trecutului sub o altă formă decât cea cuprinsă în actele și documentele oficiale, păstrate astăzi în arhive.

Reliefarea trecutului prin literatura de călătorie a făcut obiectul unei serii consistente de volume intitulată *Călători străini despre Țările Române*, care acoperă perioada cuprinsă între 1331-1856.¹ Cele câteva mii de pagini ale acestor volume redau scrierile deosebit de valoroase ale diverșilor călători și nu numai, care au călcat pe pământul Țărilor Române în decursul a 525 de ani. În funcție de perioada istorică aflată în analiză, scrierile înregistrate în paginile acestor volume acoperă perioada evului mediu și a primei părți a epocii moderne, acestea constituindu-se în valoroase izvoare istorice.

Atenția noastră a fost atrasă de două scrieri semnate de autori englezi din secolul al XIX-lea, în care au fost redată impresiile de călătorie ale acestora în

¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Științifică, 1968, cuprinde anii 1331 – 1551; vol. II, îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Științifică, 1970, anii 1551 – 1583; vol. III, îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Științifică, 1971, anii 1583 – 1599; vol. IV, îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Științifică, 1972, anii 1600 – 1622; vol. V, îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Științifică, 1973, anii 1623 – 1659; vol. VI, Partea I – *Paul de Alep (1637-1667)*, îngrijită de M. M. Alexandrescu - Dersca Bulgaru și partea a II-a - *Evlia Celebi (1611-1684)*, îngrijită de Mustafa Ali Mehmed, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976; vol. VII, îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, anii 1635 – 1688; vol. VIII, îngrijit de Maria Holban, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983, anii 1689 – 1716; vol. IX, coordonatori + Maria Holban, Paul Cernovodeanu, București, Ed. Academiei Române, 1997, anii 1716 – 1768; vol. X, coordonatori + Maria Holban, Paul Cernovodeanu, în două părți, publicate la București, Ed. Academiei Române, în 2000 și 2001, cuprinde anii 1769 – 1800. Pentru secolul al XIX-lea din seria *Călători străini despre Țările Române* au fost publicate la Editura Academiei Române 6 volume (serie nouă) sub coordonarea lui Paul Cernovodeanu și Daniela Bușă – vol. I (1801-1821) în 2004, vol. II (1822-1830) în 2005, vol. III (1831-1840) în 2006, vol. IV (1841-1846) în 2007, vol. V (1847-1851) în 2009 și vol. VI (1852-1856) în 2010.

Transilvania. Pe lângă acestea am descoperit și o serie de informații importante despre orașul Sighișoara în secolul al XIX-lea. Cele două scrieri la care vom face referire sunt Andrew Archibald Paton, *The Goth and the Hun; or Transylvania, Debreczin, Pesth and Vienna*² („Gotul și hunul sau Transilvania, Debrețin, Pesta și Viena”) și Charles Boner, *Transylvania; its products and its people*³ („Transilvania, oamenii și produsele sale”). Cele două lucrări pot fi considerate jurnalele de călătorie ale lui A. A. Paton și Ch. Boner în Transilvania.

Pentru o mai bună înțelegere a acestor autori și a textelor dorim să redăm în cele ce urmează câteva scurte date biografice cu privire la cei doi scriitori englezi, urmând ca mai apoi să prezentăm lucrările acestora și referirea specială la orașul Sighișoara.

Andrew Archibald Paton a fost un diplomat și scriitor englez, care s-a născut în anul 1809. În timpul domniei reginei Victoria (1837 – 1901) a Marii Britanii a îndeplinit și funcția de consul, până la moartea sa în 1874, la Dubrovnik (Ragusa în limba italiană), un important port în sudul extrem al Croației. A. A. Paton s-a dedicat încă de timpuriu (de la vârsta de 25 de ani) cercetărilor, explorărilor geografice și etnologice. În prima sa călătorie a parcurs pe jos drumul de la Neapole la Viena. În următorii ani a călătorit prin Europa de sud-est, Siria și Egipt. A petrecut o perioadă însemnată din viața sa în Serbia și la Dubrovnik. În noiembrie 1846 a început călătoria sa în Dalmația și Muntenegru, în scopul de a obține o imagine cât mai exactă asupra porturilor, care au aparținut Austro-Ungariei. În urma acesteia a redactat un raport de călătorie *Researches on the Danube and the Adriatic* („Cercetări pe Dunăre și la Marea Adriatică”).⁴ De-a lungul vieții sale a publicat o serie de volume interesante – *The Modern Syrians* (1843), *Servia* (1844), *The Highlands and Islands of the Adriatic* (1849), *The Goth and The Hun* (1851), *The Bulgarian, the Turk and The*

2 *The Goth and the Hun; or, Transylvania, Debreczin, Pesth and Vienna* by A. A. Paton author of „*The Mamelukes*”, London: Richard Bentley, New Burlington Street, Publisher in Ordinary to Her Majesty, 1851, 416p. Textul acesta a fost mai apoi integrat în lucrarea mai amplă *Researches on the Danube and the Adriatic: or: Contributions to the Modern History of Hungary and Transylvania, Dalmatia and Croatia, Servia and Bulgaria* by A. A. Paton, member of The Royal Geographical Society of London. Author of „*Melusina. A new Arabian Nights' Entertainment*”. Volume II. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1861, pp. 84 – 98.

3 *Transylvania; its products and its people*. By Charles Boner, author of „*Chamois Hunting in the Montains of Bavaria*”, „*Forest Creatures*”, etc. etc. with maps and numerous illustrations after photographs, London: Longmans, Green, Reeder, and Dyer, 1865, 642p. A mai fost publicată și o ediție în limba germană, Charles Boner, *Siebenbürgen: Land und Leute*, Leipzig, J.J. Weber, 1868.

4 Universität Wien, DIPLOMARBEIT „*Zwischen Orient und Okzident*”, „*Bosnien-Herzegovina in englischsprachigen Reiseberichten des 19. Jahrhunderts (1848–1877)*” Verfasserin Barbara Iris Weiszenbacher angestrebter akademischer Grad Magistra der Philosophie (Mag. phil.), Wien, im April 2010, p. 70 - http://othes.univie.ac.at/9441/1/2010-04-14_9603875.pdf - accesat la 9 aprilie 2011.

German (1855), ultimele patru fiind reunite sub titlul *Researches on the Danube and the Adriatic; or, Contributions to the Modern History of Hungary and Transylvania, Dalmatia and Croatia, Servia and Bulgaria* în 2 volume (1862), *Mamelukes* (3 volume, 1851), *Melusina. A new Arabian Nights' Entertainment* (1862), *A history of the Egyptian revoution, from the period of the Mamelukes to the death of Mohammed Ali* (2 volume, 1870)⁵ ș. a. Prin aceste scrieri și-a făcut cunoscute călătoriile sale din Egipt, Siria și Balcani.

Charles Boner, poet și scriitor de călătorii s-a născut în 29 aprilie 1815 la Bath (Somerset) în sud-vestul Angliei. A trăit mult timp în Germania, ca și profesor al curții princiare de Thurn și Taxis din Regensburg și scriitor la München (unde s-a întâlnit de mai multe ori cu Maximilian al II-lea, regele Bavariei între 1848-1864). Mai apoi a ajuns și la Viena, capitala Imperiului Habsburgic, în calitate de corespondent permanent pentru ziarele britanice și americane ale epocii. A întreprins și o serie de călătorii la Londra și Paris. A publicat în 1861 *Forest Creatures* („Fiarele pădurii”), o descriere a animalelor care puteau fi vâdate în Germania, precum și descrierea călătoriei sale în Transilvania din anul 1863: *Transylvania; its products and its people* (1865). Bolnav fiind de gută, a murit în 7 aprilie 1870, la München. Ch. Boner a fost un bun cunoscător al culturii și limbii germane. Deși a avut înțelegere și simpatie față de modul de viață german, nu a încetat niciodată să fie un adevărat englez în comportamentul său.⁶

Revenind la A. A. Paton și lucrarea sa *The Goth and the Hun; or, Transylvania, Debreczin, Pesth and Vienna* aflăm din Prefața acestei scrieri de călătorie că erau oferite în această lucrare publicului cititor, în 1851, „cele mai recente informații asupra națiunilor Ungariei – maghiari, daco-romani [români], germani și slovaci” și urmau a fi tratate „subiecte de mare interes, ca urmare a marii revoluții [...] și desființării supremației Ungariei”.⁷ Autorul menționează faptul că în primele capitole ale lucrării erau o serie de relatări care au apărut în ziarul *The Times* între octombrie 1849 și ianuarie 1850. Acestea s-au terminat în momentul când „se afla printre sașii

5 <http://chestofbooks.com/reference/American-Cyclopaedia-13/Andrea-Di-Cione-Andrew-Archibald-Paton.html> - accesat la 10 aprilie 2011.

6 Hyacinth Holland. *Charles Boner* în *Allgemeine Deutsche Biographie*. Band 47. Duncker & Humblot. Leipzig 1903, p. 98.

7 A. A. Paton, *The Goth and the Hun; or, Transylvania, Debreczin, Pesth and Vienna*. London: Richard Bentley, New Burlington Street, 1851, p. V.

din Transilvania”. Traseul său a trecut apoi prin Ținutul Secuiesc, Transilvania de Nord, Oradea, Debrețin, către Pesta și Viena. A. A. Paton a considerat obiectivele cărții sale ca fiind practice, lucrarea „*adresându-se tot atât de mult Austriei și Ungariei, cât și compatrioților mei [...] acum, că cele două țări sunt unite din punct de vedere civil [...]*”.⁸

Andrew Archibald Paton pleacă din Anglia către Europa, cu vaporul. Mai apoi călătorește cu trenul și diligența către Europa de est. Ajunge la Kómarom (oraș în nord-vestul Ungariei), apoi se îndreaptă spre Szolnok (centrul-estul Ungariei), urmează un voiaj cu vaporul cu aburi pe Tisa, apoi Szeged (sud-estul Ungariei). De aici intră în Banat și vizitează Timișoara (prezintă istoria orașului), Voivodina, Arad, Valea Mureșului, Orăștie, Sibiu, Pasul Turnul Roșu, Căsnădie, Sibiu, Mediaș, Sighișoara. Din Sighișoara, A. A. Paton s-a îndreptat spre Cristuru Secuiesc, Târgu Mureș, Cluj, Oradea, Debrețin, Pesta. Sunt descrise mai apoi orașele Kómarom, Bratislava (slovacii și istoria lor), Viena (viața economică, politică și militară din epocă). Cartea este structurată în 36 de capitole.⁹

În capitolul al XIV-lea este prezentată Sighișoara și împrejurimile sale. Acest capitol se intitulează – *O vizită la scena principalelor operațiuni militare ale generalului Bem – Sighișoara – Sărbătoarea de Crăciun – Maghiarii – Sașii – Obiceiurile lui Bem – Campaniile lui Bem*.¹⁰ Capitolul cuprinde 22 de pagini.

Urmând drumul de la Sibiu și apoi valea largă a Târnavei Mari de la Mediaș, A. A. Paton ajungea la Sighișoara, care „*deși este o localitate mică, a fost scena principalelor operațiuni ale generalului Bem, de aici Transilvania a fost cucerită și tot aici a și pierdut-o.*”¹¹ „*Sighișoara în care am ajuns acum, este cel mai pitoresc loc din Transilvania; Orașul de Sus ocupă vârful unui deal și ai putea crede că e un colț răpit din Nürnberg și așezat peste Carpați.*” Autorul precizează că a intrat în Cetatea Sighișoara după ce a trecut printr-o barbacană, și apoi pe sub Turnul cu Ceas, care i s-a părut călătorului englez „*un turn înalt și ciudat*”, prevăzut cu o puternică hersă din lemn. Totuși era apreciată arhitectura acestui turn și ingeniozitatea cu care a fost construit, „*munca și perseverența specifică artei vechi germane.*”

⁸ *Ibidem*, p. VIII.

⁹ *Ibidem*, p. IX.

¹⁰ *Ibidem*, p. 135.

¹¹ *Ibidem*.

Deși s-a cazat la hanul orașului, A. A. Paton nu a avut o impresie bună despre acesta, fiind găzduit într-o cameră de doar câteva „*picioare pătrate*,” datorită faptului că la han se mai afla primită și o companie de infanterie. Cârциuma hanului, unde a luat micul dejun, era aglomerată datorită prezenței soldaților. Totodată ne mărturisea că de fiecare dată când a cerut lemne pentru a-și încălzi camera, a trebuit să-i dea slugii din casă, câte un mic cadou. A. A. Paton a ajuns la Sighișoara iarna, în preajma Crăciunului, când era foarte frig (-20° C). Curierul poștal, care a venit călare de la Cristuru Secuiesc, a ajuns în Sighișoara aproape inconștient din cauza hipotermiei. Pentru autorul englez orașul Sighișoara „*prezenta o înfățișare nordică, lipsită de griji [...] toți erau învăluiți în blănuri, atmosfera era deosebit de limpede [...] cu cerul albastru și lumina aurie a soarelui, în timp ce săniile alunecau lin fără zgomot, doar clopoței de la capetele cailor făcându-se auziți.*”¹² A remarcat în ajunul Crăciunului, obiceiul locuitorilor din oraș de a se masca și de a se costuma, oferind chiar un exemplu în care un bărbat se îmbrăcase într-o blană de urs, stârnind râsul trecătorilor.

Andrew A. Paton și-a petrecut sărbătorile de iarnă în castelul ospitalier „*al prietenosului și desăvârșitului conte Bethlen Gábor.*” Scriitorul neprecizează că Bethlen era principala familie nobiliară din zonă, care era de origine maghiară și aparținea unei vechi familii de principii, care au guvernat Transilvania „*cu atâta strălucire, și au fost zidul de apărare a credinței protestante în prima parte a secolului al XVII-lea.*” În continuare autorul englez făcea un elogiul la adresa aristocrației maghiare, pe care o considera educată și cu preferințe muzicale rafinate, iar femeile din această aristocrație i se păreau „*cu siguranță fermecătoare.*” Spre deosebire de această aristocrație, slavii erau caracterizați prin *secretivitate* înnăscută și sașii prin raționalitate, sinceritate, însoțite de stângăcie și lipsă de eleganță. Totuși, invitat fiind la o serată săsească în Sighișoara A. A. Paton a remarcat „*simplitatea și cursul bun al conversației,*” la care s-a adăugat și o „*muzică excelentă*”. Nu erau uitați în caracterizarea sa nici *daco-romanii* (românii), care „*tind spre lăudăroșenie și superficialitate.*”¹³

Pentru A. A. Paton Sighișoara era „*plină de amintirile legate de generalul Bem.*” Scriitorul englez a vizitat Sighișoara în iarna anului 1850, la scurtă vreme după înfrângerea revoluției maghiare în 31 iulie 1849, la Albești, în imediata apropiere a

12 A. A. Paton, *The Goth and the Hun: or. Transylvania, Debreczin, Pesth and Vienna*, p. 138.

13 *Ibidem*, pp. 138-140.

orașului Sighișoara. Acesta a văzut o serie de scrisori și depeșe militare ale generalului Józef Bem, pe care le-a considerat „*modele strălucite de concepție, de concizie și claritate a expunerii*”, majoritatea dintre acestea fiind scrise în limba franceză, într-o scriere „*îngrijită și clară*.” Aflăm cu această ocazie că J. Bem a fost găzduit la Sighișoara, în mai multe camere ale casei dirigintelui poștei din localitate. Generalul Bem vorbea poloneza, franceza, „*dar germana sa era, după cum mi-a spus șeful poștei, foarte înceată și stricată, dar după o perioadă de timp, reușea să se explice în întregime și inteligibil*.” După o descriere fizică amănunțită a lui J. Bem, știm de la A. A. Paton că J. Bem lua un mic dejun obișnuit – „*cafeaua, puțin curcan prăjit, apoi rămânea în mod frecvent în camera sa toată ziua, scriind depeșe și uneori lucrând cu secretarul său; nu îi plăceau ca anunțurile să-i fie făcute continuu, cu excepția celor de mare importanță. În felul său de a fi era agreabil, dar în nici un caz bun de conversație sau sociabil*.” Cina o servea la ora 16, singur, rareori cu personalul său.¹⁴

În continuarea expozeului său A. A. Paton prezenta campania militară a generalului J. Bem în Transilvania anul 1849, insistând pe o serie de detalii militare.¹⁵ El a ajuns chiar pe locul unde s-a desfășurat bătălia din 31 iulie 1849 – „*când am trecut peste câmpul de bătălie am văzut locul unde generalul rus Skariatin a fost ucis, pe o ușoară ridicătură, chiar sub un copac. Se spune, că ghiuleaua a fost îndreptată chiar de Bem în persoană și a lovit movila și apoi a atins diagonal pieptul lui Skariatin [...] contuzia a fost așa de puternică, încât în urma ei a survenit moartea generalului rus*.”¹⁶ După înfrângerea suferită la Albești, generalul J. Bem s-a retras către Cristuru Secuiesc, unde se spune că la cina de după bătălie, ar fi rostit următoarele cuvinte: „*Ce dezonorant! Am pierdut 10 piese de artilerie! sau Ce rușine! Cincizeci de cazaci mi-au luat 10 piese de artilerie!*”¹⁷ Autorul menționează că prezentarea campaniei militare a generalului J. Bem i-a fost sugerată de vizita sa „*la Sighișoara, în împrejurimile în care au avut loc operațiunile decisive, prin care Bem a câștigat mai întâi și apoi a pierdut Transilvania [...]*.”

Andrew A. Paton își încheie relatarea sa cu privire la Sighișoara și campania generalului J. Bem cu prezentarea trupelor imperiale ruse și a generalilor acestora,

¹⁴ *Ibidem*, pp. 141 – 143.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 144 – 153.

¹⁶ *Ibidem*, p. 154.

¹⁷ *Ibidem*, p. 155.

care au intervenit în vara anului 1849 în Transilvania la cererea trupelor austriece.

Dacă lucrarea lui A. A. Paton acoperea un areal geografic mai mare decât Transilvania, scrierea de călătorie a lui Charles Boner a fost dedicată special Transilvaniei. În prefața acesteia autorul remarcă faptul că „*orice călător în Transilvania va descoperi dificultatea de a obține informații corecte asupra unor probleme particulare, datorită influenței naționalității și sentimentului politic*” și ne asigură că „*nici o concluzie nu a fost formulată fără a fi examinată și comparată cu mare grijă.*”¹⁸ Autorul dorea să mulțumească în preambulul lucrării sale profesorului Henry Finály din Cluj, câtorva familii nobiliare maghiare din Transilvania (contelui Blasius Orban), rectorului Gimnaziului german din Sighișoara, Friedrich Müller, care i-a oferit o serie de xilogravuri ale bisericilor săsești fortificate, precum și lui G. D. Teutsch, pentru lucrarea *Istoria sașilor transilvăneni*, care i-a fost de un real folos în documentarea istorică asupra sașilor transilvăneni.

Lucrarea *Transylvania; its products and its people* este alcătuită din 38 de capitole și cuprinde în cele 642 de pagini informații și impresii de călătorie, precum și descrieri valoroase ale locurilor vizitate de scriitorul englez Charles Boner. Printre așezările vizitate de acesta se numără Mehadia, Sibiu, Mediaș, Sighișoara, Brașov, localitățile din Ținutul Secuiesc, Bălan, Bistrița, Năsăud, Dej, Gherla, Cluj, Ocna Mureș, Hunedoara, Deva, zona Arieșului și Rimetea din Munții Apuseni. Pe lângă prezentarea acestora, Ch. Boner mai discută în cartea sa despre „*Țara de dincolo de păduri,*” despre ospitalitate vs. hanuri, imigranți, natura sălbatică, cetățile orașenilor, lege și fărădelege, țărănimea săsească și obiceiurile ei, căsătorie, nunți și diverse sărbători, divorțul, caracterul politic al locuitorilor Transilvaniei.

Capitolul al XIV-lea din lucrarea lui Ch. Boner este intitulat „*Către Sighișoara*” (*To Schässburg*) și cuprinde în cele 16 pagini o serie de relatări deosebit de valoroase despre orașul de pe malurile râului Târnava Mare și trei imagini după gravuri de epocă: *Marktplatz*-ul din Sighișoara, *Strada Școlii* din Cetatea Sighișoara și o *vedere panoramică* cu Sighișoara dinspre Dealul de Mijloc (Lunca Poștei) – vezi *Anexa*. Aceste trei imagini cu Sighișoara din anii 1863 – 1865 sunt deseori utilizate atunci când este tratată istoria orașului Sighișoara în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Din primele rânduri ale capitolului despre Sighișoara putem să ne dăm seama

¹⁸ Charles Boner, *Transylvania; its products and its people*, London: Longmans, Green, Reder, and Dyer, 1865, p. V.

că autorul englez Ch. Boner a ajuns Sighișoara, în luna octombrie a anului 1863 – „Cum fiecare căruță și cal erau căutate pentru culesul viilor, și proprietarii lor erau ocupați pe terasele dealurilor, implica un oarecare efort pentru a obține un mijloc de transport.”¹⁹

Pentru Ch. Boner „Toamna [în Transilvania] este cel mai frumos anotimp al anului. Aceasta este lungă și caldă. Temperatura este normală, și adesea nu există îngheț până la sfârșitul lunii decembrie. Nu a fost niciodată mai frumos ca în 1863, și a fost chiar o plăcere să călătorești prin țară. Pădurile de fag erau deja de o bogăție maro-aurie. Câmpiile erau încă verzi și acoperite cu turme de oi și bivoli. Atmosfera era plăcută și extrem de limpede, așa încât satele se vedeau din depărtare cu ziduri albe, cu turnurile bisericilor și crestele îndepărtate ale munților. Fiecare contur se vedea cu exactitate.”²⁰

Boner a călătorit de la Mediaș la Sighișoara, unde a ajuns într-o după-amiază târzie de toamnă, „când am ajuns în vârful dealului, în fața noastră se ridica o colină înaltă, nu ca Old Sarum [cea mai veche așezare în Salisbury, Anglia] și pe ea stătea un oraș cu înfățișare medievală, cu biserică, ziduri și porți de intrare. Sub acestea erau grupuri de case printre grădini, depășite în înălțime de plopi, câmpuri verzi împrăștiate de jur împrejurul bazei unui rând de dealuri, care închideau acest punct pitoresc. În fața biserica, care încoronează Cetatea, încă strălucea în razele slabe ale apusului de soare [...]”²¹

Autorul englez este de-a dreptul fermecat de zidurile vechi, clădirile și străduțele înguste ale Cetății Sighișoara încât ajungea să se întrebe „Ești sigur? acesta este chiar secolul al XIX-lea și nu secolul al XVI-lea? Sau ești într-un vis?”. Din acest vis Ch. Boner era trezit de o zdruncinătură puternică a căruței cu care călătorea și brusc totul i s-a părut real.

După ce s-a trezit din visul său medieval în Cetatea Sighișoara, Boner a coborât înspre *Marktplatz*, care i s-a părut „largă și suficient de spațioasă”. Totodată remarca arhitectura cu totul deosebită a porții de intrare în Cetate și nu în ultimul rând impresionantul Turn cu Ceas, care îi apărea masiv și pitoresc. Ajungea chiar să compare străzile înguste din Sighișoara cu cele de la Nürnberg și Uhlm. Totul în jurul

19 *Ibidem*, p. 211.

20 *Ibidem*, p. 212.

21 *Ibidem*, p. 213.

său i se părea puternic, construit pentru apărare și pentru protecția împotriva unor atacuri surpriză. Fiecare casă din Cetate i se înfățișa ca o mică fortăreață, cu pasaje boltite și întunecoase, iar lumina intra pentru scurt timp prin ferestrele cu grilaje de fier existente în zidurile groase. Era impresionat de Piața Cetății, unde existau „case îngrijite, cu obloane frumoase, verzi și decorații învechite. Un aer liniștit și sigur, de lucru bine făcut exista în acel loc. Mi-am închipuit-o, nu putea arăta diferit în urmă cu 300 de ani.”²²

Din Piața Cetății a parcurs strada Școlii și apoi Scara acoperită, către Biserica din Deal și Gimnaziul german din Sighișoara. Din Turnul clopotniță a Bisericii din Deal a avut o vedere panoramică, cu totul specială, asupra Cetății și orașului Sighișoara, după care a intrat în Turnul Frânghierilor, turn care prin „forma și construcția sa ne povestește despre evul mediu.” Prins de mirajul Cetății, Ch. Boner prin limbajul său poetic surprinde o imagine memorabilă asupra Cetății Sighișoara: „Ferestrele celor patru laturi ale clopotniței au format cadrul imaginilor mele, fiecare diferită și rivalizând cu altele în frumusețe. De mult timp nu am văzut un peisaj atât de minunat, de asemenea atât de original în factura sa, cu porți de intrare masive, și turnuri, și intrări ascunse, și locuințe medievale amestecate printre ele; și acum totul s-a liniștit, și s-a amestecat armonios în raza melancolică a soarelui care apune. Niciodată nu m-am gândit la acest loc decât ca la «Schässsburg the Picturesque».” Ch. Boner era de-a dreptul vrăjit de Cetatea Sighișoara.

În continuarea relatării sale autorul menționează episodul din 1528 când voievodul Ștefan Bathory, trimis de Ioan Zápolya, a asediat orașul Sighișoara. „Suburbiile și o mare parte din Orașul de Jos au fost incendiate, dar Cetatea nu a putut fi cucerită și pentru o perioadă îndelungată a rămas fidelă împăratului austriac.” Se mai amintea și de momentul când trupele secuiești conduse de G. Makó au pus stăpânire, prin viclenie, pe Cetatea Sighișoara – în momentul când șirul de căruțe cu vin a coborât din Cetate și porțile de la barbacană și Turnul cu Ceas au trebuit să fie deschise.

Ch. Boner făcea și o remarcă de ordin arhitectonic „multe din casele din Sighișoara au câte trei etaje, un semn a cât de acută era lipsa de spațiu în trecut, forțând locuitorii să construiască pe verticală, ei nu au mai putut să-și extindă

²² *Ibidem*, p. 215.

locuințele pe orizontală în spațiul circumscriș [al Cetății].”²³

În a doua sa zi la Sighișoara a luat parte la piața din centrul orașului (în *Marktplatz*, vezi *Anexa*), unde „numeroși boi albi cu coarne mari stăteau, fără a fi înjugați, în fața carelor cu grâu, porumb și legume, care formau grupuri frumoase și pitorești. Lângă acestea stăteau femei valahe înfofolite, cu părul lung. Imediat, peste partea de sus a caselor, vedeai panta abruptă a Cetății, acoperită cu copaci, dincolo de care se iveau zidurile și pe alocuri un turn vechi. Ce pată de culoare ar fi aceasta pentru un pictor! Și ce bogăție de material ar fi găsit aici!”²⁴

Luând contact cu locuitorii din oraș, Ch. Boner ne spunea că a băut un vin bun de la *Batzko Madarasch*, prețul vinului pentru Sighișoara și zonele din jur fiind atunci de 6s. (șilingi?) pentru 1 *Eimer* (12,32 litri) și între *1s. 2d.* (1 șiling și 2 pennies) și *1s. 8d.* (1 șiling și 8 pennies)²⁵ pentru 1 *Eimer* de must. Mai aflăm prețurile la carnea de vită, care se vindea la 2 pence per livră, carnea de porc la 4 pence per livră (1 livră = 454g), iar stânjenu²⁶ (Klafter) de fag pentru lemn de foc costa 5 florini sau 10 șilingi. După Ch. Boner, terenul agricol pe care îl aveau la dispoziție locuitorii din Cetate era destul de întins, însă era cultivat necorespunzător. Se practica în acea perioadă sistemul rotației celor 5 câmpuri, după ce în trecut existase rotația celor 3 câmpuri. Cei care nu puteau să se ocupe de agricultură dădeau pământurile lor *valahilor* (românilor), care în schimbul rentei le returnau o parte din producția agricolă. Era un sistem care funcționa relativ bine. Nu era uitat nici sistemul breslelor, cu obiceiurile și ceremoniile lor, oarecum ciudate pentru Ch. Boner.

Datorită caracterului conservator și tradiționalist al societății săsești din Transilvania, scriitorul englez ajunge chiar să compare această societate, „*încremenită în timp*,” cu cea a orașului roman Pompei, descoperit de sub lava vulcanică întărită de-a lungul secolelor: „*În Transilvania avem ceva asemănător cu aceasta. Aici, de asemenea, este un popor care «s-a rătăcit» pe pământul de dincolo de pădure și s-a așezat acolo pentru câteva secole, «întemnițat» de legătura cu firea lor.*” Boner observa totuși că în pofida caracterului conservator și tradiționalist, membrii de elită ai societății săsești puteau concura oricând în domeniile științei, istoriei, arheologiei,

²³ *Ibidem*, p. 219.

²⁴ *Ibidem*, p. 220.

²⁵ Până în 15 februarie 1971 diviziunea monedei britanice a fost următoarea: 1 liră sterlină (pound) = 20 de șilingi (shillings), iar un șiling era subdivizat în 12 pennies.

²⁶ Stânjenu de Viena avea 1,89m.

geologiei, geografiei, botanicii cu omologii lor din Germania sau Anglia. Și consemna existența în Sighișoara a unei filiale a *Verein für Siebenbürgische Landeskunde*, care îi avea pe doi dintre cei mai valoroși membrii ai săi – rectorul Gimnaziului german din Sighișoara, profesorul Friedrich Müller (1828-1915), care a publicat o *Colecție de inscripții romane din Transilvania* și profesorul Josef Haltrich (1822-1886), care lucra la un *Dicționar de expresii săsești transilvănene*. Ambii profesori locuiau în Sighișoara. Numeroși autori germani din epocă erau cunoscuți și citați la Sighișoara (Friedrich von Bodenstedt, Wilhelm Heinrich Riehl, Emanuel Geibel, Franz von Kobell). Ch. Boner a fost chiar surprins să descopere în biblioteca Gimnaziului german din Sighișoara scrierile poetului, istoricului și politicianului britanic Thomas Babington Macaulay (1800 – 1859), care puteau fi citite în original.

Charles Boner s-a întâlnit în 1863 cu Friedrich Müller și probabil cu Josef Haltrich, în perioada când s-a aflat la Sighișoara și a discutat cu aceștia despre istoria orașului Sighișoara și despre societatea săsească din Transilvania. El a rămas plăcut surprins de înaltul nivel intelectual și de preocupările științifice existente în acest orașel transilvănean,²⁷ care număra pe atunci cu puțin peste 8.000 de suflete, din care majoritatea absolută o deținea comunitatea săsească.

Către finalul expunerii sale cu privire la Sighișoara, Ch. Boner ne mai transmitea câteva informații interesante. „*Ca să părăsesc Sighișoara a trebuit să aștept o lungă perioadă de timp [...] și mi s-a sugerat că vizitiul era posibil să aștepte până când ceasul [din Turn] a bătut ora 12, că peste tot în Transilvania există o superstiție, potrivit căreia aduce ghinion să pleci într-o călătorie între orele 11 și 12.*” Chiar dacă nu era sigur de existența unei astfel de superstiții, Ch. Boner era intrigat de lipsa de punctualitate care exista în Transilvania – „*în această țară absolut nimeni nu ține la oră. Pentru o persoană căreia i-ai cerut punctualitate la ora 7, să-și facă apariția la ora 9 nu era ceva cu totul extraordinar. Punctualitatea este pur și simplu un lucru necunoscut.*”²⁸

Ch. Boner a plecat din Marktplatz-ul orașului Sighișoara după ce s-au făcut auzite cele doisprezece bătăi ale ceasului din Turn și s-a îndreptat spre Brașov. A părăsit Sighișoara cu amintirea vie asupra orașului și cetății, atât de mult admirată, „*ai*

27 Charles Boner, *Transylvania: its products and its people*, London, 1865, p. 222 – 225.

28 *Ibidem*, pp. 226-227.

văzut un loc care are atâta farmec și [oferă] atâta plăcere”²⁹ celui care îl vizitează.

În paginile de mai sus am încercat să ilustrăm însemnările privitoare la orașul Sighișoara din secolul al XIX-lea, existente în scrierile a doi autori englezi Andrew Archibald Paton (1809-1874) și Charles Boner (1815-1870). Primul dintre autori a vizitat Sighișoara în luna decembrie a anului 1850, la scurt timp după Revoluția de la 1848-1849, când încă mai era viu în memoria contemporanilor, episodul revoluționar din 31 iulie 1849. Atunci au fost înfrânte trupele revoluționare maghiare de către armata țaristă, care a intervenit în ajutorul austrieilor. Confruntarea militară a avut loc la Albești, în lunca râului Târnava Mare, în imediata apropiere a orașului Sighișoara. În descrierea sa asupra Sighișoarei, A. A. Paton accentuează expunerea campaniilor militare din perioada revoluției și prezentarea generalului Józef Bem. Cel de al doilea autor, Charles Boner a văzut Sighișoara în luna octombrie a anului 1863, la 13 ani după călătoria lui A. A. Paton. Bun cunoscător al culturii și limbii germane, Boner a vizitat printre altele, toate orașele săsești din Transilvania, fiind de-a dreptul vrăjit de farmecul și pitorescul oraș Sighișoara, căruia i-a păstrat o vie aducere-aminte în sufletul său. O întâlnire remarcabilă a avut loc la Sighișoara între Charles Boner și Friedrich Müller și posibil Josef Haltrich. Boner fost surprins de nivelul intelectual al orașului.

Cele două scrieri de călătorie ale autorilor englezi în legătură Transilvania și Sighișoara constituie două imagini engleze cu privire la frontiera dintre lumi și civilizații, cum era definit atunci spațiul românesc. Călătorind și explorând aceste teritorii, atractive pentru mediul britanic, cei doi autori au ajuns, probabil, la cuvintele scriitorului scoțian Robert Louis Stevenson (1850 – 1894) – „*There is no foreign land, it is only the traveller that is foreign*” („Nu există teritoriu străin, doar călătorul este străin”).

Din scrierile celor doi autori englezi se poate desprinde uneori tendința acestora de a situa Transilvania într-un spațiu și timp oarecum incerte, la frontiera dintre civilizație și barbarie, între modernitate și tradiție, între Europa și Orient sau Balcani.³⁰

²⁹ *Ibidem*, p. 227.

³⁰ Carmen Andras, *România văzută de britanici: un spațiu de frontieră culturală în Observator cultural*, nr. 97-98, ianuarie 2002 - http://www.observatorcultural.ro/Romania-vazuta-de-britanici-un-spatiu-de-frontiera-culturala*articleID_521-articles_details.html – accesat la 11 aprilie 2011.

Preocupările britanicilor asupra spațiului românesc s-au completat în ultimul timp și prin lucrarea semnată de Alan Ogden, *Romania Revisited. On the Trail of English Travellers. 1602-1941*,³¹ care îmbină în cartea sa istoria cu călătoria, consemnând impresiile vizitei pe care a efectuat-o în România în anul 1998. Autorul include în paginile lucrării sale relatările călătorilor de limbă engleză care au vizitat spațiul românesc între anii 1602-1941 și selectează pasaje din scrierile acestora cu privire la descrierea unui oraș sau a unui peisaj deosebit, întâlnit pe parcursul călătoriei.

SIGHIȘOARA IN THE WRITINGS OF TWO ENGLISH WRITERS FROM 19TH CENTURY (Summary)

The author of this article presents the travel writings of two English writers about Transylvania and Sighișoara: Andrew Archibald Paton (1809-1874) and Charles Boner (1815-1870). A. A. Paton travelled in Transylvania in December 1850 and published his book *The Goth and the Hun; or, Transylvania, Debreczin, Pesth and Vienna* in the year 1851. After he described Sighișoara town, A. A. Paton presented the military campaigns of General Bem during the Revolution of 1848-1849. Charles Boner visited Sighișoara in October 1863, after 13 years from the travel of A. A. Paton. Ch. Boner was very impressed by the Fortress from Sighișoara and he wrote about it with a great pleasure. He was also surprised by the intellectual and scientific level of the small town Sighișoara and he met professor Friedrich Müller and probably, professor Josef Hlatrich to discuss about the Saxon society from Transilvania and about the history of Sighișoara.

We can sometimes detach from the writings of A. A. Paton and Ch. Boner the trend to place Transylvania in a uncertain space and time, suspended at the border between civilization and barbarism, between modernity and tradition, between Europe and East or the Balkans.

31 Alan Ogden, *Romania Revisited. On the Trail of English Travellers. 1602-1941*, Iași, Oxford, Portland, The Center for Romanian Studies, 2000, 239p +48pl.

Anexa

Sighișoara – Marktplatz.

(după Charles Boner, *Transylvania; its products and its people*, London, 1865, p. 215)

Strada Școlii din Cetatea Sighișoara.

(după Charles Boner, *Transylvania; its products and its people*, London, 1865, p. 217)

Vedere panoramică asupra orașului și Cetății Sighișoara.
(după Charles Boner, *Transylvania: its products and its people*, London, 1865, p. 218)